

ماهیت‌شناسی مینی مالیسم و
بررسی داستان‌های مینی مال فارسی
از آغاز تا امروز

دکتر مهدی مومنی کولایی

استادیارشدان هوشیار پیام نور

رحمت رحیمی ابوالحسنی

ویراستار: محسن اصغری تارخ

تهران - ۱۳۹۳

سرشناسه	خادمی کولایی، مهدی / رحیمی ابوخیلی، رحمت
عنوان و پدیدآور	ماهیت‌شناسی مینی‌مالیسم و بررسی داستان‌های مینی‌مال فارسی از آغاز تا امروز / خادمی کولایی، رحمت رحیمی ابوخیلی؛ ویراستار محسن اصغری تازی.
مشخصات نشر	تهران: میترا، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۳۲۰ ص.
شابک	978 - 964 - 8417 - 90 - 6
موضوع	کمیته‌گرایی (ادبیات)
موضوع	داستان‌نویسی
ردیف کتابخانه	۱۳۹۳۲ م ۲ خ / ۳۳۵۳ PN
هبندی	۸۰۸ / ۳
شماره کتابشناسی ملی	۳۴۹۳۹۷۵

ماهیت‌شناسی مینی‌مالیسم و
 بررسی داستان‌های مینی‌مال فارسی از آغاز تا امروز
 دکتر مهدی خادمی کولایی / رحمت رحیمی ابوخیلی
 چاپ نخست: تابستان ۱۳۹۳ - چاپ: چاپ روحانی
 حروف‌چینی و صفحه‌آرایی: میترا (مروارید پورکاظمی)
 شمار: ۱۰۰۰ نسخه
 همه حقوق برای ناشر محفوظ است.
 نشر میترا: خیابان مجاهدین اسلام، شماره ۱۸۲، تلفن: ۳۳۱۳۳۵۰۵
 شابک: ۹۰-۹۶۴-۸۴۱۷-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۸۴۱۷-۹۰-۶ ISBN: 978-964-8417-90-6

فهرست مطالب

مقدمه	۹
فصل اول: تعریف و مبانی نظری	
ادبیات داستانی	۱۵
قصه	۱۶
رمانس	۱۷
رمان	۱۷
داستان کوتاه	۱۸
داستان کوتاه کوتاه (مینى مال)	۲۰
ماهیت و چیستی مینى ماليسم	۲۳
علل و عوامل پیدایش مینى ماليسم (داستان کوتاه)	۲۴
معماری و مینى ماليسم	۲۸
نقاشی و میتى ماليسم	۳۰
موسیقی و مینى ماليسم	۳۲
شعر و مینى ماليسم	۳۲
ادبیات نمایشی و مینى ماليسم	۳۵
ملاحظاتى بیشتر درباره‌ی داستان‌های مینى مالیستی	۳۷
گوناگونى نام‌های داستان مینى مال	۳۷
تفاوت داستان مینى مال با انواع داستانی	۳۸
تفاوت مینى مال با حکایت	۳۸

۴۰	تفاوت داستان مینی‌مال با گونه‌های ادبی لطیفه و طرح
۴۱	تفاوت داستان مینی‌مال با داستان کوتاه
۴۲	حجم و کمیت داستان‌های مینی‌مال
۴۶	پیشینه‌ی مینی‌مالیسم در جهان
۵۱	پیشینه‌ی مینی‌مالیسم در ایران
۵۴	ضرورت وجود مینی‌مالیسم
۵۸	دفعه‌ی مینی‌مال
۵۹	جایگاه هنری و اجتماعی نویسنده‌ی مینی‌مال
۶۲	جایگاه هنری و اجتماعی خواننده‌ی مینی‌مال
۶۴	منتقدان و مخالفان مینی‌مالیسم
۶۷	موافقان مینی‌مالیسم

فصل دوم: شناخت اجزا و عناصر داستان مینی‌مال

۷۱	مقدمه‌ای بر شناخت داستان‌های مینی‌مال
۷۲	طرح داستان‌های مینی‌مال
۷۵	ساختار داستان‌های مینی‌مال
۷۶	عناصر و اجزای داستان‌های مینی‌مال
۷۷	مقدمه
۸۰	بحران
۸۲	کشمکش و تعلیق
۸۴	نقطه‌ی اوج
۸۵	گره‌گشایی
۸۵	پایان‌بندی داستان
۸۷	موضوع

۸۸	درون‌مایه و مضمون
۹۱	زاویه‌ی دید و شیوه‌ی روایت
۹۴	شخصیت داستان مینی مالیستی
۹۷	نقش رنگو در داستان‌های مینی مال
۹۹	فضا (مکان و زمان) در داستان‌های مینی مال
۱۰۰	سبک و شیوه‌ی نگارش داستان مینی مال

فصل سوم بررسی سیر داستان‌های مینی مال در جهان و ایران

۱۰۹	معرفی نویسنده داستان کوتاه و مینی مال جهان
۱۰۹	گوگول و آلن پو
۱۱۰	موباسان
۱۱۱	چخوف
۱۱۳	همینگوی
۱۱۴	بورخس
۱۱۵	سالیانجر
۱۱۶	جان چیور
۱۱۸	توماس برنهارد
۱۱۸	جان هویر آپدایک
۱۱۹	ریموند کارور
۱۲۱	پتر بیکسل
۱۲۲	بابی آن میسون
۱۲۳	استیو ماس
۱۲۴	آن بیتی
۱۲۵	داستان‌های مینی مال فارسی از آغاز تا امروز

۶۲۷	پیش از دهه‌ی سی شمسى
۶۲۷	داستانِ مادلن
۱۳۰	دهه‌ی سی شمسى
۱۳۱	داستانِ «قفس»
۱۳۴	داستانِ «چشم شیشه‌ای»
۱۳۶	داستانِ «یک چیز خاکستری»
۱۳۹	مجموعه‌ی «داستان»
۱۴۴	مجموعه‌ی «پدرخواندگر کس است»
۱۴۸	دهه‌ی «چهل و شش»
۱۴۸	داستانِ «ماهی و قفس»
۱۵۱	داستانِ «اعدام»
۱۵۳	مجموعه‌ی «تابستان همان سال»
۱۵۷	دهه‌ی «پنجاه شمسى»
۱۵۷	مجموعه‌ی «غم‌های کوچک»
۱۶۲	داستانِ «لرزه»
۱۶۵	کتابِ «بازی هر روز»
۱۶۹	داستانِ «عکاسی»
۱۷۱	دهه‌ی «شصت شمسى»
۱۷۲	دهه‌ی «هفتاد شمسى»
۱۷۲	مجموعه‌ی «مثل همه‌ی عصرها»
۱۷۶	مجموعه‌ی «پوزپلنگانی که با من دویده‌اند»
۱۸۰	مجموعه‌ی «دوباره از همان خیابان‌ها»
۱۸۳	مجموعه‌ی «حتی وقتی می‌خندیم»
۱۸۷	مجموعه‌ی «آن سال برفی»

دهه‌ی «هشتاد شمسی»	۱۹۱
مجموعه‌ی «سفر به دریای آبی ژرف»	۱۹۲
مجموعه‌ی «فرشته‌ها»	۱۹۸
مجموعه‌ی «احمق! ما مرده‌ایم»	۲۰۲
مجموعه‌ی «کارتونی»	۲۰۶
مجموعه‌ی «از بی‌خس و داماد»	۲۱۰
مجموعه‌ی «پس من که مرا دوست داشت»	۲۱۵
کتاب «پنج داستان خیلی کوتاه»	۲۱۹
مجموعه‌ی «من در بازار محامض بودم»	۲۲۴
مجموعه‌ی «ملودی‌های ناتمام»	۲۲۹
مجموعه‌ی «قصه‌های پریوار در خیابان‌های واقعی»	۲۳۴
مجموعه‌ی «افسانه‌های دو هزار سالگی»	۲۳۹
مجموعه‌ی «آنا هنوز هم می‌خندد»	۲۴۴
مجموعه‌ی «آبرای قورباغه‌های مرداب‌خوار»	۲۴۸
مجموعه‌ی «آمده بودی برای خداحافظی»	۲۵۴
کتاب «تا هنوز»	۲۵۹
مجموعه‌ی «همه‌ی افق»	۲۶۴
مجموعه‌ی «راهپیمایی روی ماه»	۲۶۷
مجموعه‌ی «شرق غمگین»	۲۷۱
مجموعه‌ی «هیچان»	۲۷۵
مجموعه‌ی «بار امانت»	۲۸۰
مجموعه‌ی «فروگاه! لطفاً»	۲۸۵
مجموعه‌ی «چهاردهم شرقی»	۲۸۸
مجموعه‌ی «بختکی شانس»	۲۹۳

- معرفی‌گذرای چند مجموعه داستان دیگر ۲۹۷
- دهه‌ی «نود شمسی» ۲۹۸
- مجموعه‌ی «شما بادمجان را از کجا می‌خرید» ۲۹۸
- خن آخر ۳۰۵
- پایان ۳۱۱

مقدمه

یکی از بهترین و محبوب‌ترین نوع ادبی در میان اقوام و ملل مختلف افسانه‌ها و قصه‌ها در معنای وسیع‌تر، «داستان» بوده است. انسان همواره آرمان‌ها، دردها، عشقه‌ها، نفرت‌ها، شادی‌ها، غم‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌هایش را در قالب داستان‌هایی که آفریده، با زبان و بیانی هنری بازگو نموده است.

اهمیت و جذابیت این نوع ادبی مهم‌تر از آن نیاز آشکاری که در سال‌های اخیر برای شناخت چگونگی بروز و ظهور نوع جدیدتری از داستان، یعنی داستان‌های کوتاه کوتاه (مینیمال) در ادب فارسی و سیر تحول و تطوّر آن از نظر فرم و محتوا در طول دهه‌های اخیر در میان اهل مطالعه و علاقه‌مندان به پژوهش احساس گردید، ملاحظاتی داشت تا گاهی هرچند کوتاه به قدر همت و فرصت خویش در این مکتب وارد و در عین حال خطر خیز برداریم و به دور از هرگونه پروا و پرمییز برداریم، اقدام به تدوین کتاب حاضر نماییم و در رفع کاستی‌های آن کسب چشم به راه نقدهای عالمانه و نکته‌سنجی‌های دقیق و ظریف اصحاب نقد و نظر در خصوص این موضوع پُرسایه روشن و ابهام‌آمیز باشیم.

تازگی موضوع، فقدان منابع قوی و دست‌اول، پراکندگی مطالب، تفاوت فاحش میان دیدگاه‌های نظریه‌پردازان این حوزه، ناهمواری راه،

نبود الگوی روشن و سابقه‌ی مناسب و دلالت‌گر، گسترده‌ی پهنه‌ی پژوهش و در نهایت در دست نبودن تعریفی جامع با معیارها و شاخص‌های همه‌پسند از مشکلات عمده و عدیده‌ی این راه سنگلاخی و سخت‌گذر بود که در طی مدتی که با آن دست به‌گریبان بوده‌ایم، درس‌ها آموخته‌ایم و تجربه‌ها اندوخته‌ایم و بسیاری از آن‌ها را در کار به‌ثمر رساندن هدفی که برگزیده بودیم و شکل تحقق‌یافته‌ی آن اکنون پیش روی ماست، بی‌ایمانه هزینه کردیم تا خوانندگان فهم و فرهیخته نیز در صورت نیاز، به‌همی خویش از آن برگیرند و وقت عزیز را که احتمالاً مصروف مطالبی جز نه‌شته می‌نمایند، ارزان و رایگان از کف ندهند.

در این کتاب سعی کرده‌ام تا به دور از هرگونه پیش‌داوری و تعصب - که معمولاً راهزنِ سلیقه‌ی آزاداندیشی است - به بحث درباره‌ی مینی‌مالیسم و داستان‌های مینی‌مال در جهان و عمدتاً ایران پرداخته شود. در این رهگذر کتاب‌ها، مقالات، سخنرانی‌ها، مطالب مندرج در پایگاه‌های الکترونیکی (تارنمای تخصصی و شخصی) و حاصل بحث و گفتگو با برخی از صاحب‌نظران و نویسندگان به‌عنوان یاد و مصالح اولیه‌ی کار مورد استفاده قرار گرفت و نهایتاً بررسی و سنتز و تحلیل نگارندگان این اثر که مبتنی بر داده‌های برگرفته از آثار نویسندگان این نوع خاص ادبی در یک دوره‌ی حدوداً شصت ساله می‌باشد، اثر را به یک پدیده‌ی نسبتاً مناسب و پیکربندی و انداموارگی منطبق با اهداف و ملاحظات قابل قبول در حوزه‌ی پژوهش روشمند و سامان‌یافته نزدیک کرده است. اگرچه با شکل آرمانی و دل‌خواسته‌ی ما فاصله‌ها دارد و از خداوند لوح و قلم امید آن داریم که با الطاف بی‌حساب خود این سیاه‌کاران را زمان و امانی دیگر ارزانی فرماید تا بتوانند در مهلتی مناسب آن را به هیأت مأمول و اندام و قامت آرزوشده‌ی خویش درآورند.

در فصل اول این کتاب ابتدا ضمن معرفی انواع داستانی، از جمله داستانک و مینی مال، به پیشینه‌ی پیدایش و علل به وجود آمدن این نوع ادبی در کشورهای مُبدع این ژانر ادبی و در نهایت ایران پرداخته شد و درباره‌ی ارتباط و تأثیرپذیری داستان‌های مینی مال از هنرهای دیگر، و جایگاه اجتماعی خوانندگان و نویسندگان داستانک مطالبی عنوان گردید. نظرات منتقدان و مخالفان مینی مالیسم در جهان و ایران، از مباحث دیگر این فصل می‌باشد.

در فصل دوم، راه‌ی مهم‌ترین عناصر و اجزای کاربردی داستانک و مینی مال در مینیسم با اشاره به داستان‌های دیگر مطالبی ارائه شده است؛ از آنجایی که کتابی خاص و منسجم غیر از چند کتاب کم حجم از محمّد جواد جزینی و فرید امین‌الاسلام، در این زمینه دیده نشده و در غرب نیز، به صورت گسترده به آن پرداخته شده است. مباحث این فصل بیش‌تر بر اساس نظرات منتقدان جمع‌بندی شده است.

در فصل سوم که بیش‌ترین حجم کتاب در بر می‌گیرد، ابتدا به معرفی گذرای نویسندگان مطرح داستانک و مینی مال در جهان پرداخته شد؛ در ادامه بر اساس دهه‌بندی، داستان‌های مجموعه‌های داستانی مینی مال ایرانی از دهه‌های نخستین شروع آفرینش داستان کوتاه کوتاه با اسلوب داستان‌نویسی جدید در ایران (حدود دهه‌ی ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۰) تاکنون از نظر ساختار و محتوا با دقت و توجه لازم بررسی شد و تلاش گردید تا چشم‌انداز روشنی از سیر داستانک‌نویسی مدرن در ایران - از آغاز تا امروز - در برابر دیدگان خوانندگان گرامی قرار گیرد.

باید یادآور شویم که ممکن است در تدوین این کتاب برخی از آثار داستانی مینی مال از دیدرس ما دور مانده باشند و یا از مشاهده و مطالعه‌ی دیدگاه و نظرات کارشناسانه‌ی برخی از صاحب‌نظران در

نگارش این اثر، ناخواسته بی‌بهره مانده باشیم که پیشاپیش از همه‌ی آن‌ها با فروتنی صادقانه عذرخواهی می‌کنیم؛ اگرچه سعی بر این بوده که در ارائه‌ی جامع و مستند مطالب و شناساندن آثار شایسته در این حوزه از هیچ کوششی فروگذار نشود و اثر و نظری از قلم نیفتند.

سزاوار است که با راست‌رویی و یکرنگیِ برکنار از هرگونه غرور و ادّعا اقرار کنیم که این نوشتار با توجّه به ماهیت و موضوعیت کار و سبکِ نبوغ‌به سابقه‌ای مشابه، ممکن است ناخودآگاه لغزش‌ها و خطاها را به خود راه داده باشد که صداقت و تیزبینی خوانندگان فهیم در انتقالِ معنای آن کاستی‌ها به مؤلفان، بی‌تردید مایه‌ی خرسندی و سپاس نگارندگان و رتبه‌ی نواقص در چاپ‌های بعدی خواهد شد.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانیم که از زحمات چشمگیر و بزرگ‌منشی‌های آقایان دکتر روبروان مدیر محترم نشر میترا، دکتر احمد ابومحبوب، دکتر حسین خلیلی سورکی، سیدحسین میرشجاعی لنگری و محسن اصغری تازی از اعضایِ جوانِ سازگزاری نماییم.

جمله دانایان همین گفته همین هفت لنا رحمة للعالمین

مهدی خادمی کولایی

دکتر رحیمی ابوخیلی

تیرماه ۱۳۹۱